

*KOVÁCS I. Gábor*¹:

**A kötelességteljesítő protestáns etika,
a szolgáló lelkület életpéldája**
*Balogh Jenő (1864–1953) jogászprofesszor
személyes adatai és életútja*²

Abstract. A Protestant Ethic of Duty, a Living Example of a Serving Spirit
Biography of Law Professor Jenő Balogh (1864–1953)

Our publication is part of a larger prosopographical study of the careers of Calvinist university professors belonging to the Hungarian knowledge elite in the bourgeois era (1848–1944). Jenő Balogh, a professor of law, was an academic researcher, a ministerial legislator seeking new paths, a teacher of modern disciplines, a minister in difficult times, and the General Secretary of the Academy. For decades, he held leading positions in the Calvinist Church of Hungary. His way of life and his work were determined by a Puritan Christian worldview brought from his family and by a dutiful Protestant ethic.

Keywords: knowledge elite, university professor, legislation, political role, science policy, church offices, Protestant ethics

¹ ELTE, Társadalomtudományi Kar nyugalmazott tanszékvezető docens, címzetes egyetemi tanár; kovacs.istvan.gabor@tatk.elte.hu.

² Készült az NKFIH K128942 sz. projektjének támogatásával.

Hosszabb ideje foglalkozunk a magyarországi polgári korszak (1848–1944) tudáselitjével, főleg annak meghatározó csoportjával, az egyetemi tanárokkal. Több generációra visszamenően felderítjük származásukat, s leírjuk életpályájuk fontosabb mozzanatait. Tapasztalataink alapján úgy döntöttünk, hogy célszerű ezt a professziót felekezeti-művelődési alakzatok szerint tagolni. A felekezeti-művelődési alakzatok fogalmánál az a kiindulópontunk, hogy a koraújkori konfesszionalizációk különböző felekezeti kultúrákat alakítottak ki, s a magyar történelem vallási keretezettségű évszázadaiban ezek a felekezeti kultúrák identitásképző, integráló, a mindennapokat, az életvezetést is strukturáló tényezők voltak.³ Azt is megtapasztaltuk, hogy ezeknek az alakzatoknak régióként eltérő változatai lehettek. Ebben a tekintetben a református egyetemi tanárok esetében a hosszú történeti fejlődés eredményeként létrejött egyházkerületi rendszerből indultunk ki. Először azokkal a professzorokkal foglalkoztunk, akik a Tiszáninneni Református Egyházkerület területéről származtak. Ennek a régiónak a meghatározó szellemi központja a Sárospataki Református Kollégium volt.⁴ Most a Dunántúli Református Egyházkerület területéről származó egyetemi tanárok pályáját dolgozzuk fel. Ennek a régiónak a kisugárzó szellemi központja a Pápai Református Kollégium volt, amelynek történeti fejlődését 1752-ben egy emberöltőre megszakította ugyan a Habsburg abszolútizmus, de mégis képes volt regenerálódni, sőt a kerület anyaiskolájává válva virágkorát élte.⁵ A továbbiakban először áttekintjük Balogh Jenő életútjának szakaszait, jelentősebb állomásait, majd pedig bemutatjuk a professzor személyes adatait.

Életút

Balogh Jenő mindkét ágon református nemesi kisbirtokos családból származott. Anyai ágon a nagyapja, apai ágon az apja volt a família első tanult embere. Apja hites ügyvéd, a pápai kollégium neveltje, Deák Ferenc titkára, aki közlegényből a főhadnagysáig

³ KOVÁCS I. Gábor (2019): Felekezeti-művelődési alakzatok és a magyarországi polgári korszak (1848–1944) tudáselitje, In: *Magyar Tudomány*. 180. 6. 804–812.

⁴ KOVÁCS I. Gábor (2016): Sárospatak erőterében. A tiszáninneni származású egyetemi tanárok életrajzi adattára és életútleírása, In: Uő (szerk.): *Magyarországi egyetemi tanárok életrajzi adattára 1848–1944. III. Református egyetemi tanárok*. Budapest, ELTE Eötvös kiadó.

⁵ KÖBLÖS József – HUDI József (2006): A Pápai Református Kollégium szervezete és működése a XVI–XIX. században. Bevezető tanulmány, In: Köblös József (szerk.): *A Pápai Református Kollégium diákjai 1585–1861*. Pápai Református Gyűjtemények, Pápa. 7–117.

jutva vett részt a szabadságharc sok nehéz csatájában. Később magas birtokigazgatási pozíciókba kerülve jelentős vagyont is szerzett. Balogh Jenő 1920-ban kelt, az akadémia számára írott önéletrajzában így ír arról a szellemi környezetről, amely gyermekkorától fogva hatással volt rá:

„A környezet, amelyben gyermekkorom eltelt – (főleg a szülői ház, kisebb részben Veszprém, Zala és Győr vármegyék intelligens középosztálya) – életfelfogásával, szokásaival elhatározólag folyt be egész világnézetemnek és jövő munkásságomnak, életmódomnak kialakulására. Jellemző vonásai voltak: erős magyar nemzeti érzés, amelyet az 1849-től 1866-ig átélt nehéz esztendők még megedzettek. Családi körben és közeli ismerősöknél puritán keresztény világfelfogás; visszavonulás minden nagyobb társaságtól; csendes családi élet. Szakadatlan munka vagy komoly foglalkozás. Kötelességérzet, életmód és a könyveknek nagy szeretete tekintetében boldogult jó édes atyám volt utol nem ért mintaképem.”

Az elemi iskola tárgyait devecseri otthonukban tanulta. A gimnázium első két osztályát nyolc éves korától mint magántanuló végezte a pápai református kollégiumban. Szüleivel 1874-ben költözött Győrbe, ahol a gimnáziumot a bencésekénél, a jogot pedig a királyi jogakadémián végezte.⁶ Budapesti tanulmányai után bírósági szolgálatba lépett (1884. június).

1885 októberétől a következő év júniusáig állami ösztöndíjjal a berlini egyetemen tanult. A Budapesti Ítéletábrán, a Főügyészségen volt segédfogalmazó, majd 1887-től fogalmazó lett. 1888-ban a Budapesti Tudományegyetemen habilitált, a büntetőjog és a bűnvádi eljárásjog magántanára lett. 1888-1889-ben, a szintén pápai diák Kozma Sándor, a modern államügyészséget 1872-ben megszervező főügyész mellett volt fogalmazó. A 25 éves főállamügyészségi fogalmazót, egyetemi magántanárt 1889-ben ajánlották először az MTA levelező tagjává. Az ajánló, a komáromi születésű Tóth Lőrinc (1814–1903) kúriai tanácselnök, aki 1836 óta volt akadémikus, Baloghot mint kitűnő büntetőjogi monográfiák szerzőjét méltatta, akiből a jogirodalom mezején „igen hasznos, termékeny, mélyítéletű, világos és correct előadású munkást várhatni”.⁷

⁶ Akadémiai Levéltár I. fondcsoport, K 1230:10. *Akadémikusok életrajzi adatai*.

⁷ Balogh Jenő k. főállamügyész. fogalmazót levelező tagul ajánlja Tóth Lőrinc rendes tag, *A Magyar Tudományos Akadémia Értesítője* 1889. 23. évf. 3. szám, 91.

Ekkor még nem választották meg, de ebben az évben az Igazságügyminisztériumba került mint miniszteri titkár, majd 1891-től szolgálatátelre beosztott királyi alügyészként a Törvényelőkészítő Osztályra. Ő készítette elő a bűnvádi perrendtartás 1896-os kodifikálását. 1897-től királyi táblai bírói minőségben szolgált. Részt vett a választási bíráskodásról szóló javaslat szerkesztésében. Kezdeményezője, közreműködője volt ekkor s a későbbiekben több fontos büntetőjogi törvény megalkotásának: fiatalkorúak büntetőjoga, a büntetés feltételes felfüggesztése, börtönügyi igazgatási reformok, próbára bocsátás. A Budapesti Tudományegyetem Büntetőjogi Tanszékére 1899-ben meghirdetett pályázaton harmadmagával vett részt. A kar első helyen őt jelölte, a király pedig 1900. január 31-én ki is nevezte.⁸ 1901-ben egyetemi professzortársának, Fayer Lászlónak (1842–1900) az ajánlásával lett az MTA levelező tagja. Fayer professzor sorra vette és méltatta fontosabb munkáit, amelyek közül legbecesebbnek nevezte a Balogh-, Illés-, Vargha-féle, a bűnvádi eljárásokkal foglalkozó kommentárba írott dolgozatait. Megállapította, hogy „A maga elé tűzött feladatokat nagy tudományos apparátussal és elmével oldja meg.” Megemlítette, hogy jelenleg a magyar bűnvádi eljárási jog rendszeres kézikönyvén dolgozik.⁹ Ez utóbbi könyv 1901-ben meg is jelent. Az 1903–1904-es tanévre a jogi kar dékánjává választották. Német és francia lapokban számos tanulmánya jelent meg. Tevékenyen működött a nemzetközi büntetőjogi egyesület magyarországi csoportjában. Vezető szerepet játszott a magyarországi patronage egyesületek szervezésében.

1910 márciusában még elhárította, októberben azonban elfogadta Zichy János kultuszminiszter felkérését, s elvállalta a VKM politikai államtitkári tisztét (1910.

⁸ A pályázatnál harmadik helyen jelölték a hat évvel fiatalabb Finkey Ferencet (1870–1949), a sárospataki református jogakadémia tanárát, aki aztán 1912-ben Kolozsváron lett a büntető perjog professzora. 1915-ben pedig az akkor induló pozsonyi jogi karon a büntetőjog, majd 1921-ben a Szegedre menekült Ferenc József Tudományegyetemen a büntetőjog és büntető eljárásjog egyetemi tanára. A sárospataki származású szintén református Finkey szemlélete a fiatalkorúak büntetőjogával, a börtönüggyel s általában a büntetőjogi eljárásokkal kapcsolatban sok tekintetben hasonlított Balogh Jenő nézeteihez, reformelképzeléseihez. Finkeyt 1908-ban Balogh Jenő ajánlásával választották meg az MTA levelező tagjává. Kovács (2016), 150–154.; Szintén a hasonlóságot hangsúlyozza: Domokos Andrea (2020): Református jogtudósok a bűnelkövetők neveléséről, valláserkölcsei tanításáról, In: Madai Sándor – Pallagi Anikó – Polt Péter (szerk): *Sic itur ad astra. Ünnepi kötet a 70 éves Blahó Béla tiszteletére*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó. 141–149.

⁹ Akadémiai tagajánlások, 1901. 12–13.

november 28. – 1913. jan. 3.) abban a reményben, hogy megvalósíthatja elképzeléseit az egyetemek reformjáról. (Ugyanakkor biztosították államtitkári állásától történő megválása esetére az egyetemi tanári állásba való visszalépés jogát.) Államtitkári eskütétele, beiktatása 1910. december 1-én volt. Székfoglaló beszédét azzal a gondolattal indította, hogy a nemzet felvirágzásának legfontosabb tényezője a magyar közoktatás és közművelődés fejlesztése. Konkrét tervei közül elsőként a polgári iskolák reformját említette, hogy a fiatalság a gazdasági pályákhoz is kedvet kapjon. Célul tűzte ki a jogi oktatás reformját s az egyetemek számának szaporítását. 1911 októberében jogi és államtudományi továbbképző tanfolyamot szervezett, ami olyan sikeres lett, hogy a tanfolyamot állandósították.¹⁰ A büntető perrendtartás tantárgyának kimunkálásáért már egyetemi tanárként is sokat tett: 1906-ban megjelent *A büntető perjog tankönyve* című munkája. Államtitkárként 1911-ben adatta ki azt a VKM rendeletet, amely az ország egyetemeinek jogi karain és a jogakadémiákon főkéllégiummá tette a büntető eljárásjogot, ami így alapvizsgatárgy is lett.¹¹ Sikerült megvalósítani az egyetemek számának szaporítását is. Balogh Jenőnek jelentős szerepe volt az új tudományegyetemek létrehozásában Debrecenben és Pozsonyban (1912). Sok egyeztető tárgyalást maga folytatott például a Debreceni Református Kollégiummal, a Tiszántúli Református Egyházkerülettel és Debrecen város vezetőivel. Decemberben a marosújvári kerületben (Alsó-Fehér m.) pótválasztáson munkapárti programmal országgyűlési képviselővé választották (1910. december 8. – 1918. november). 1912-ben Wlassics Gyula ajánlotta az MTA rendes tagjának. Méltatta büntetőjog-irodalmi és törvényelőkészítő működése mellett tanári és akadémiai tevékenységét is. Kiemelte, hogy „A büntetőjogtudománynak ama művelői közé tartozik, kik nemcsak a büntetőjog dogmatikai kifejtésével foglalkoznak, de a kriminálpolitikai és kriminológiai kérdések bűvárlatát is a büntetőjogtudomány feladatának tekintik.” Hangsúlyozta, hogy Balogh Jenő „A büntetendő cselekményt és minden eszközt, mellyel az ellen küzdünk antropológiai és szociológiai szempontból éppúgy elmélyedéssel vizsgálja mint jogi szempontból.” Újabb munkái közül a következőket emelte ki mint legfontosabbakat: a társszerzőkkel írt *Bűnvádi perrendtartás magyarázata I–IV.* (1897–1900); *A büntetőperjog tankönyve* (1906); az Olcsó könyvtárban megjelent *Nyomor és a büntettek* (1908);

¹⁰ BÓDINÉ BELIZNAI Kinga (2016): Balogh Jenő életpályája (1864–1953), In: *Jogtörténeti Szemle.* 2016/1. 1–8.

¹¹ STIPTA István (2016): Balogh Jenő és a büntető perjog, In: *Jogtörténeti Szemle.* 2016/1. 31–40.

Fiatalkorúak és a büntetőjog (1909). Említést tett német és francia nyelven megjelent munkáiról, külföldi elismertségéről és szerkesztői tevékenységéről is.¹² Balogh mint rendes tag az akadémiai székfoglalóját 1913 januárjában tartotta meg *A kriminológia hatása a büntetőintézkedésre* címmel.

Lukács László kormányában igazságügyminiszter lett (1913. január 4.), s ezt a tisztelet Tisza István miniszterelnök lemondásáig betöltötte (1917. június 15.). Tisza legszűkebb bizalmas köréhez tartozott. Kinevezése után az igazságügyminisztérium vezetőivel, tisztviselőivel találkozva ezt mondta: „Igen nagy hálával tartozom a Gondviselésnek... hogy... közel három évtizedre terjedő közszolgálat alatt kegyelmével megtartotta munkakedvemem, munkabírásomat.” Felsorolta, hogy a törvényszerkesztés és az igazságügyi közigazgatás terén milyen nagy feladatok sora vár rá. Kifejezte, hogy a legközvetlenebb személyes közreműködéssel óhajt foglalkozni a büntetőtörvénykönyv előkészítésével és a büntetőigazságügyi adminisztráció minden apró részletével. Tervezte a büntetőtörvénykönyv teljes revízióját, a fiatalkorúak ügyeiben a jogszabályok átalakítását. Utóbbi kérdéssel, a fiatalkorúak védelmével kapcsolatban hangsúlyozta, hogy az nemcsak humanitárius, de jelentős szociálpolitikai és nemzeti feladat is. Kijelentette, hogy a törvényszerkesztéssel és az igazságügyi hatóságok vezetésével arra fog törekedni, hogy a hatóságok, bíróságok működése, a jogegyenlőség, a jogok demokratikus kiterjesztésének korszakában minden polgár javát szolgálja nemzeti és felekezeti különbség nélkül. Terveiből sok mindent sikerült megvalósítania. Miniszterségéhez köthető a fiatalkorúakkal kapcsolatos büntetőjogszabályok reformja, a fiatalkorúak büntetőbíróságának létrehozása és a patronázsmozgalom támogatása. Megsokszorozta a javítóintézeti helyek számát, és országosan háttérrel biztosított a reszocializáló társadalmi tevékenységnek. 1909-ben saját jövedelméből Dunaalmáson szeretetházat létesített, amely később a református egyházé lett. Balogh Jenő pályája elején a klasszikus büntetőjogi iskolát támogatta. A gyakorlati problémákkal szembesülve azonban eltávolodott a tisztán dogmatikus iránytól, s a reformeszmék előharcosává vált. Ezekért küzdött a sokszor erős támadások ellenére is.¹³ Az ő nevéhez fűződik a háborút megelőző s a háború idejére vonatkozó büntetőjogi törvényalkotások jelentős része. Ő alkotta meg a királyság védelméről szóló törvényt, az 1914. évi sajtótörvényt, s ő volt az, aki büntetőjogi rendelkezéseket magyar törvényekben először ruházott fel visszaható erővel. Minisztersége

¹² Akadémiai tagajánlások, 1912. 13–14.

¹³ BÓDINÉ BELIZNAI (2016), 4–5.

megszűnte után elhárította Apponyi Albert miniszter ajánlatát az újabb egyetemi tanári kinevezésre, s képviselőként Tisza István haláláig kitartott mellette. Tisza közvetlen munkatársai közül szinte az egyetlen volt, aki a felszított indulatok ellenére bátran el merete kíséрни a meggyilkolt politikust a geszti sírboltig. Az Akadémia 1920. május 9-i ünnepélyes közgyűlésén ő méltatta Tisza emlékét: *Tisza István tiszteleti tag emlékezete*. Később akadémiai főtitkárként fontosnak tartotta Tisza István politikai hagyatékának az ápolását is. Ő bízta meg a debreceni Tisza István Tudományegyetem jogászprofesszorát, Kun Józsefet (1875–1946) Tisza István képviselőházi beszédeinek összegyűjtésével s magyarázó jegyzetekkel együtt sajtó alá rendezésével.¹⁴ 1934-ben Tisza István parlament melletti emlékművének a felavatása alkalmából a *Budapesti Szemlé*ben írt hosszabb emlékezést, amely külön is megjelent.

Minisztersége után Balogh Jenő történelmi tanulmányokkal foglalkozott, illetve 1918–19-ben három féléven át orvostanhallgató volt, a bűnügyi embertannal összefüggő kérdéseket tanulmányozta. Moravcsik Ernő (1858–1924) és Schaffer Károly (1864–1939) professzorok előadásait hallgatta az elme- és idegbetegségekről. 1919. április 6-án a tanácsköztársaság szervei letartóztatták, vád alá helyezték a háború előkészítése és a hadseregszállítók üldözése miatt. Május 27-ig a gyűjtőfogház magánzárkájában volt, amikor indoklás nélkül szabadlábra helyezték. A június 24-i ellenforradalmi puccskísérlet után több politikussal együtt túszként őrizték. A forradalmak után végképp visszavonult a politikai élettől, s minden energiáját az MTA és a református egyház szolgálatának szentelte. 1920. december 20-án egyhangúlag választották meg az MTA főtitkárának. A választásnál figyelembe vették államigazgatási jártasságát s kiterjedt sokoldalú kapcsolatrendszerét. Biztosítania kellett a megrendült anyagi helyzetű Akadémia működőképességét, hiszen az inflációval elveszett az értékpapírokban fekvő vagyon. 1923-tól sikerült jelentős államsegélyhez jutni. 1928-ban pedig megörökölték a Vigyázó Sándor-féle jelentős hagyatékot. Balogh Jenőnek sziszifuszi munkával sikerült tisztázni a hagyaték körüli nehezen kibogozható jogi ügyeket s a vagyon helyzetét stabilizálni, felhasználhatóvá tenni a tudományos kutatások támogatására is. Gondoskodott az Akadémia javára

¹⁴ KOVÁCS (2016), 218–220. Kun József 1937-ig az I–IV. kötetekben Balogh Jenő és az Akadémia segítségével ki is adta Gróf Tisza István képviselőházi beszédeit. Sőt összegyűjtötte és rendezte a Tisza haláláig elhangzott további beszédeit is. A ki nem adott kéziratok a Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltárába kerültek. Az V. és a VI. kötet Illés Gábor és Maruzsa Zoltán szerkesztésében 2011-ben jelent meg.

folytatott gyűjtésekről s az alapítványok jó működéséről is. A főtítkár emellett lankadatlan szorgalommal végezte a jelentéktelennek látszó, valójában nagyon is fontos apró ügyeket. Szervezte a nagygyűlést, az összes üléseket és az igazgatósági üléseket. Vitte ezeknek jegyzőkönyveit, kézben tartotta az Akadémia levelezését, írta az éves jelentéseket, szerkesztette az *Akadémiai Értesítőt*, az MTA *Emlékbeszédek* sorozatát, s gondja volta könyvkiadásra is. Megszervezte a centenáriumi ünnepeket. Az ünnepi ülés 1925. november 3-án volt, azon a napon, amelyen 1825-ben Széchenyi felajánlását megtette. Itt Balogh Jenő fontos előadást is tartott az Akadémia történetéről. Egyébként igyekezett a legtöbb tudományterület helyzetét követni, s ahol lehetősége volt, ott segíteni. Többek között támogatta a népzenei kutatásokat is. Bartók Bélának munkaszobát biztosított az Akadémia épületében, s biztosította a munkafeltételeket. Amikor 1922-ben megalakult a Nemzetek Szövetsége Szellemi Együtműködés Nemzetközi Bizottság, az Akadémia nevében vállalta az együtműködést, s ő lett a Magyar Nemzeti Bizottság előadója. A megfeszített munka mellett ugyanakkor a főtítkári fizetést (évi 6000 pengő) soha nem vette fel, s a szolgálati lakás rezsijét is maga fizette.¹⁵ Az Akadémia 1926-ban felsőházi tagjává választotta, de ezt elhárította. A Dunántúli Református Egyházkerületnek 1921-től világi vezetője, főgondnoka, a Magyarországi Református Egyház Zsinatának világi alelnöke (1921–), majd elnöke (1928–1951) volt. Darányi Ignác 1927. évi halála után ő lett egyházának harmadik, rangban legidősebb egyházkerületi főgondnoka, s mint ilyen kapott 1928-ban meghívást a felsőházba (1928–1944). Itt főleg népjóléti, szociális, közoktatási és külügyi kérdések tárgyalásában vett részt. Egyházi vezetőként számos bizottság tagja, elnöke volt. 1929-ben a Debreceni Tudományegyetem létrehozását támogató érdemeiért az egyetem tb. doktorává avatta.¹⁶ Az előterjesztés hangsúlyozta, hogy „Balogh Jenőnek minden szavában és tettében az a lankadást nem ismerő munkaszeretet, azok a magas ideálok szólnak felénk, melyek a múlt század fénykorának, a magyar reformkornak politikusait, íróit és költőit hevítették.”¹⁷ 1935-ben lemondott az akadémiai főtítkárságról, s szüleitől örökölt, de gyermekei nevére levő bonyi birtokára vonult vissza.

¹⁵ KÓNYA Sándor (1990): Balogh Jenő, az Akadémia főtítkára, In: *Magyar Tudomány*. 1990/9. 1103–1112.

¹⁶ MNL OL K 636 Egyetemek, főiskolák és tudományos intézetek 1919–1945, 1934 – 2–221–68.

¹⁷ MNL OL K 636 Egyetemek, főiskolák és tudományos intézetek 1919–1945, 1929–410–51.

1937-ben a II. osztály részéről tiszteleti tagságra javasolta négy tiszteleti, egy igazgató és három rendes tag. Az ajánlást fogalmazó Hegedüs Lóránt kiemelte, hogy az Akadémia hagyományai szerint a tiszteleti tagságot háromféle érdem jutalmazásul szokták juttatni: „kiváló tudományos működés, avagy államférfiúi tevékenység, vagy az Akadémia körül szerzett különleges érdem”. Mint írta, „abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy doktor Balogh Jenő tagtársunkban mind a három a legteljesebb mértékben egyesülve van”.¹⁸ 1938. október 4-én a Szegedi Tudományegyetem avatta a jogtudományok honoris causa doktorává. A felterjesztés indokai között megemlítették azt is, hogy „magánkönyvtárának jelentős részét a szegedi egyetemi szemináriumi könyvtárnak adományozta”.¹⁹ Tagja volt az Országos Magyar Gyűjteményegyetem Tanácsának, majd ennek átszervezése után a Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsának is szakértő tagja lett. Elnöke volt a Szerzői Jogi Állandó Szakértő Bizottságnak. Főrendiházi tagként a zsidótörvények ellen szavazott, s fel is szólalt ellenük. Az MTA 1949-es átszervezésekor tanácskozó taggá minősítették vissza. Református főgondnoki tiszttét haláláig ellátta. 1948. október 7-én egyházi részről a zsinat világi elnökéként Révész Imre püspök mellett ő írta alá a Magyarországi Református Egyház és a magyar kormány közti egyezségeket. Igazságügyminiszteri nyugdíját a nyugdíjakat B-listázó bizottság elvette. Mint a Konvent volt világi elnöke a Református Lelkészi Nyugdíjintézetől kapott nyugdíjat. A Farkasréti temetőben vettek tőle búcsút, majd végakarátának megfelelően a Győr megyei Bónyrétegalapon, a családi sírhelyen helyezték örök nyugalomra Pöör József bőnyi lelkipásztor szolgálatával. Balogh Jenő, aki családi körben sajátította el a szolgáló lelkületet, a kötelességteljesítő protestáns etikát, haláláig hűséges volt hitéhez, egyházához és nemzetéhez. A Magyar gondolkodók sorozatában Tökéczki László azt írta róla, hogy „Balogh Jenő klasszikusan művelt polgárember volt, a hívő keresztyén és a színvonalas szakember szintézise”.²⁰ Olyan polgárember volt, aki a változó világban is őrizni tudta a 19. század fénykorának nemzeti ideáljait.

Balogh Jenőt a magyar jogásztársadalom mindig nagyra becsülte. Már ötvenedik születésnapjára 18 kartársra, illetve tanítványra ünnepi tudományos kötetet állított össze, amelyben lényegében mint a legnagyobb élő kodifikátort ünnepelték. A jogtudósok java a

¹⁸ Akadémiai tagajánlások, 1937. 7.

¹⁹ MNL OL K 636 Egyetemek, főiskolák és tudományos intézetek 1919–1945, 1937 –41– 30.

²⁰ TÖKÉCZKI László (2002): Balogh Jenő (1864–1953), In: Uő: *Történelmi arcképek. Politikai portrék a dualizmus korából*. Budapest, XX. Század Intézet. 24–27.

Kádár-korszak hallgatása idején is tisztában volt jelentőségével. 1988-ban pedig Kónyáné Kutrucz Katalin már olyan emlékkötetet szerkesztett, amelyben válogatást is közölt Balogh Jenő tudományos munkáiból.²¹ 2009-ben Estók József a *Börtönügyi Szemlében* Balognak nem csupán a börtönüggyel kapcsolatos tevékenységét tekintette át, hanem röviden összefoglalta a bűnügyi tudományok fejlődésében játszott kiemelkedő szerepét is. Hangsúlyozta, hogy tudományos munkáiban nagy jelentőséget tulajdonított a fiatalok esetében a prevenciónak, s a hangsúlyt a megtorlás helyett a züllés és a bűncselekmények okainak feltárására, elhárítására helyezte.²² 2015-ben Mezey Barna jogtörténész magvas előszavával az ELTE Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszékének kiadványaként az *Állam- és Jogtörténeti Bibliográfiák* sorozatában megjelentették Balogh Jenő szakirodalmi munkásságának jegyzékét.²³ 2016-ban a Jogtörténeti Tanszék tudományos konferencián emlékezett Balogh Jenő személyére és életművére. Az előadások többsége megjelent a *Jogtörténeti Szemlében* is. Kerezsi Klára azt hangsúlyozta, hogy a századfordulón paradigmaváltás kényszere mutatkozott meg abban a tekintetben, hogy a bűneseteket nemcsak jogi, hanem társadalmi és orvostudományi szempontból is meg kell vizsgálni, s Balogh Jenő ebben a helyzetben kriminológiai gondolkodóként, büntetőjogászként és jogalkotóként egyaránt maradandót alkotott.²⁴ A reformok egyik elméleti kiindulópontja a bűnelkövetők osztályozása, az individualizáció, az egyéniesítés volt: megrögzött büntetettek, bűnismétlők, visszaesők, alkalmi bűnözők, javítható, nevelhető fiatalok. Mezey Barna azt írja, hogy a kategorizálás tette lehetővé a válaszok közötti differenciálást, az új intézmények bevezetését: próbára bocsátás, dorgálás, javítónevelés, dologház, a büntetés feltételes felfüggesztése, rövid tartamú szabadságvesztés, fiatalok esetében a megtorlás helyett a bűncselekmények okainak feltárása, a preventív gyerekvédelem, nevelés, mentés, megelőzés, pártfogó felügyelet, patronázs. Mezey professzor mindezt így summázta:

²¹ KÓNYÁNÉ KUTRUCZ Katalin (1988): *Balogh Jenő emlékkötet*. Budapest.

²² ESTÓK József (2009): A magyar börtönügy arcképcsarnoka, Balogh Jenő (1864–1953), In: *Börtönügyi Szemle*. 28. 3. 123–126.

²³ LOSONCZI Eszter (összeáll.) (2015): Balogh Jenő szakirodalmi munkássága, In: *Állam- és Jogtörténeti Bibliográfiák* 16. Budapest, ELTE Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék.

²⁴ KEREZSI Klára (2016): Kriminálpolitika akkor és ma, In: *Jogtörténeti Szemle*. 2016/1. 16–23.

„Balogh Jenőt a körülmények szerencsés összejárása mellett imponáló tudományos tevékenysége, praxis iránti érzékenysége valamint társadalmi érzékenysége kétségkívül a legalkalmasabbak közé emelte a nagy kihívások kezelésében, a reformválaszok összefoglalásában... használta a büntető statisztikát... értekezett a fiatalkorúak pszichológiájáról, a nyomor és a kriminalitás kölcsönhatásáról, a társadalmi környezet befolyásáról, a szociális tényezők meghatározó voltáról. Mindezt tapasztalati jogszabályok közé illesztette, s mint igazságügyminiszter alapjaiban változtatta meg a magyar büntetőjogot.”²⁵

Balogh Jenő tudományos munkásságával, jogalkotói, politikai és akadémiai szerepével többen érdemben foglalkoztak. Nem mondhatjuk el ugyanezt egyházvezetői működéséről. Pedig több mint három évtizedig volt főgondnok a Dunántúli Református Egyházkerületben, 23 évig a Magyarországi Református Egyház Zsinatának világi elnöke, s évtizedekig az Egyetemes Konventnek is elnöke. Nehéz időkben, 1945, sőt 1948 után is haláláig vezető szerepet töltött be a Magyarországi Református Egyházban. Zoványi Jenő *Magyarországi Protestáns Egyháztörténeti Lexikonjának* 1977-es 3., javított és bővített kiadásából is hiányzik a neve, mint ahogy egyébként a 20. század első felének többi református főgondnokáé is (Tisza István kivételével). Jó lenne, ha a református egyháztörténetesek új nemzedéke friss szemlélettel, érdemben áttekintené, feldolgozná Balogh Jenő több évtizedes egyházvezetői szolgálatát is. Esetleg különös figyelemmel arra, hogy miként alakult a 20. század első felében a Magyarországi Református Egyházban a felső szintű világi tisztségviselők szerepe.

Személyes adatok

Balogh Jenő, jogász (Devecser, Veszprém vármegye, 1864. május 14. – Budapest, 1953. február 15.; Bőnyrétalapon [Győr vármegye] nyugszik a családi sírhelyen.)

²⁵ MEZEY BARNA (2016b): A dologházi törvény, In: *Jogtörténeti Szemle*. 2016/1. 26.; MEZEY BARNA (2016a): Előszó, In: Losonczi Eszter: *Balogh Jenő szakirodalmi munkássága*. Budapest. 3–6.; STIPTA (2016), 31–40.

Vallása: református;

Középiskola: 1872–1874: Pápai Református Főgimnázium, I–II. osztály, magántanuló;
1874–1880: Győri Római Katolikus (bencés) Főgimnázium, III–VIII. osztály;
érettségi ugyanott: 1880. május;

Felsőfokú tanulmányok Magyarországon: győri jogakadémia, 1880. szeptember–1883.
június; Budapesti Tudományegyetem, Jogi Kar, 1883–84;

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: Berlini Tudományegyetem, jog, 1885. október–1886.
június;

Oklevél: Budapesti Tudományegyetem, Jogi Kar, jogi doktor, 1885. április; ugyanott
államtudományok doktora, 1885. június;

Nyelvismeret: német, francia, angol, latin;

Tudományos fokozatok: Budapesti Tudományegyetem, Jogi Kar, 1888, büntetőjog és
büntető eljárás magántanára;

Nyilvános rendes egyetemi tanár: Budapesti Tudományegyetem, Jogi Kar, 1900. január
31., anyagi és alaki büntetőjog;

Egyetemi tisztségek: Budapesti Tudományegyetem, Jogi Kar, dékán, 1903–1904;

MTA tagság: levelező tag 1901. május 10., rendes tag 1912. május 2., igazgatói tag 1936.
június 3-tól 1945. április 26., tiszteleti tag, 1937. április 29., tanácskozó tag 1949.
október 31., tiszteleti tagsága visszaállítva 1989. május 9.; főtítká (1920. december
20.–1935. november 7.), másodelnök (1940. április 26.–1943. május 14.);

Díszdoktor: debreceni tudományegyetemen a bölcsészettudományok honoris causa
doktora (1929. június 11.); Szegedi Tudományegyetemen a jogtudományok honoris
causa doktora (1938. október 4.);

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: a Magyar Jogászegylet titkára (1889–),
igazgatói választmány tagja (1900–), majd tiszteleti tagja (1930–); a Magyar
Társadalomtudományi Társaság igazgatói választmányának tagja (1904–1905); a
Magyar Filozófiai Társaság igazgatói választmányának tagja (1908–); Magyar
Pedagógiai Társaság (1922–), Budapesti Philológiai Társaság (1936–) tagja; a
Magyar Statisztikai Társaság rendes tagja (1928–); Tisza István Tudományos
Társaság (1921–), Magyar Néprajzi Társaság (1933–), nagykőrösi Arany János
Társaság (1933–), a Magyar Nyelvtudományi Társaság (1938–) tiszteleti tagja;

Külföldi és nemzetközi tudományos társaságok.: a Union Internationale du Droit penal
Magyar Csoportjának tagja (1907-től), alelnöke (1909-től); a Nemzetek Szövetsége
Szellemi Együtműködés Nemzetközi Bizottsága Magyar Nemzeti Bizottságának
előadója (1922-től);

- Szerkesztőségi tagság: Jogi Értekezések I–XI. füzet (1902–1904); Büntetőjogi Döntvénytár (1907. jan. 1.–); Akadémiai Értesítő (1920–1935); MTA Emlékbeszédék (1920–1935) szerkesztője;
- Közéleti társaság, szerep: Demokrácia Szabadkőműves Páholy (1894); Budapesti Egyetemi Gyorsíró Egylet tiszteletbeli tagja (1903–); Országos Protestáns Patronage Egyesület dunaalmási Kerkapoly-Bodor Szeretetháza: az intézőbizottság tagja (1913–); a győri Kisfaludy Kör tagja (1928);
- Egyházi tisztségek, egyházas szervezetek: Budapest-Kálvin téri ref. gyülekezet presbitere (1912–1931); a győri ref. egyházközség tiszteletbeli főgondnoka (1915. október-től); a Dunántúli Református Egyházkerület tanácsbírája (1913 augusztusától), világi főjegyzője (1916 októberétől), főgondnoka (1921. április 31.–1953); az egyházkerület több bizottságának tagja, elnöke (Intéző, Pénzügyi, Főiskolai jubileumrendező, Tanárválasztó Bizottság, Egyházkerületi Tanács, Időszaki Bíróság); a Magyarországi Református Egyház Zsinatának világi alelnöke (1921–), elnöke (1928–1951), 1951-től haláláig újra alelnöke; a Szociálisügyi Bizottság tagja, a Tudományügyi- és az Egyeztető Bizottság elnöke (1921–); a Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventjének hivatalból tagja (1921–), világi elnöke (1931–); az Egyetemes Konventi rendes és rendkívüli bíróság tagja (1921–), elnöke (1935–); a konvent Iskolaügyi, Külügyi, Misszióügyi, Tankönyv- és Közös Protestáns Bizottságának tagja (1921–), az Énekeskönyvi, Külügyi, Misszióügyi, Szanáló, Tankönyv- és Sajtóügyi Biz. elnöke (1935–); a Protestáns Irodalmi Társaság választmányi tagja;
- Állami testületek, tanácsok: a Magyar Gyűjteményegyetem tanácsának, majd a Magyar Nemzeti Múzeum tanácsának szakértő tagja; a Szerzői Jogi állandó szakértő bizottság tagja (1921–1932, 1939–1945), elnöke (1933–1939); az Országos Természettudományi Tanács tagja (1930–);
- Politikai szerep: a Vallás- és Közoktatási Minisztérium politikai államtitkára (1910. november 28. – 1913. jan. 3.); a Nemzeti Munkapárt programjával a marosújvári kerület (Alsó-Fehér megye) országgyűlési képviselője (1910. december 8. – 1918. november); igazságügyminiszter (1913. január 4. – 1917. június 15.); a Felsőház tagja mint református egyházkerületi főgondnok (1927–1944);
- Kitüntetések: III. osztályú Vaskorona-rend (1900); udvari tanácsos (1910); valóságos belső titkos tanácsos (1913. december 31.); I. osztályú Vaskorona-rend (1916, a Tisza-kormány működésének harmadik évfordulóján); a Legfelső Teljes Elismerés (1916. december 30., a koronázási ünnepség előkészítése körül szerzett érdemeiért);

a Lipót-rend nagykeresztése (1918); I. osztályú Magyar Érdemkereszt (1925); Signum Laudis, Magyar Királyi Nagy Aranyérem a Pápai Református Főiskola 400 éves jubileuma alkalmából a főiskola érdekében kifejtett tevékenységéért (1931); a finn Fehér Rózsa-rend tiszti keresztjének tulajdonosa; Devecser, Kraszna, Liptószentmiklós, Marosvásárhely és Sepsiszentgyörgy városok díszpolgára; Győr, Moson és Pozsony vármegyék törvényhatóságának örökös tagja; Jövedelem, vagyon, gazdasági érdekelttség: az atyjától örökölt 628 katasztrális holdas birtok 1925-ben már egyenlő arányban gyermekei, Balogh Gábor, Balogh Erzsébet és Balogh Ferenc nevén volt.

Források:

Akadémiai Levéltár I. fondcsoport, K 1230:10. *Akadémikusok életrajzi adatai.*

Akadémiai tagajánlások, 1901. 12–13.

Akadémiai tagajánlások, 1912. 13–14.

Akadémiai tagajánlások, 1937. 7.

Anyakönyvi adatok: FamilySearch.org.

BONA Gábor: *Az 1848–49-es szabadságharc tisztikara*. Online:

[https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/szadosok-az-184849-evi-szabadsagharcban-96F2/;](https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/szadosok-az-184849-evi-szabadsagharcban-96F2/)

<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/hadnagyok-es-fohadnagyok-az-184849-evi-szabadsagharcban-2/>

Gyászjelentések: OSZK Gyászjelentés-gyűjteménye. Elérhető:

<https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/663648>.

MNL OL K 20 Király Személye Körüli Minisztérium, Elnöki. 1914 – 17; 1916 – 955; 1917 – 63.

MNL OL Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, K 636 Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Levéltára, Egyetemi ügyosztály, Egyetemek, főiskolák és tudományos intézetek 1919–1945. 1929 – 410–51; 1934 – 2-22168; 1937 –41– 30.

Felhasznált irodalom:

BÓDINÉ BELIZNAI Kinga (2016): Balogh Jenő életpályája (1864–1953), In: *Jogtörténeti Szemle*. 2016/1. 1–8.

- DOMOKOS Andrea (2020): Református jogtudósok a bűnelkövetők neveléséről, valláserkölcsei tanításáról, In: Madai Sándor – Pallagi Anikó – Polt Péter (szerk.): *Sic itur ad astra. Ünnepi kötet a 70. éves Blahó Béla tiszteletére*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó. 141–149.
- ESTÓK József (2009): A magyar börtönügy arcképcsarnoka. Balogh Jenő (1864–1953), In: *Börtönügyi Szemle*. 28. 3. 123–126.
- KEREZSI Klára (2016): Kriminálpolitika akkor és ma, In: *Jogtörténeti Szemle*. 2016/1. 16–23.
- KÓNYA Sándor (1990): Balogh Jenő, az Akadémia főtítkára, In: *Magyar Tudomány*. 1990/9. 1103–1112.
- KÓNYÁNÉ KUTRUCZ Katalin (1988): *Balogh Jenő emlékkötet*. Budapest.
- KOVÁCS I. Gábor (2019): Felekezeti-művelődési alakzatok és a magyarországi polgári korszak (1848–1944) tudáselitje, In: *Magyar Tudomány*. 180. 6. 804–812.
- (2016): Sárospatak erőterében. A tiszáninneni származású református egyetemi tanárok életrajzi adataira és életútleírása, In: Uő (szerk.): *Magyarországi egyetemi tanárok életrajzi adataira 1848–1944. III., Református egyetemi tanárok*. Budapest, ELTE Eötvös kiadó.
- KÖBLÖS József (szerk.) (2006): *A pápai református kollégium diákjai 1585–1861*. (A Pápai Református Gyűjtemények Kiadványai, Forrásközlések 9.). Pápa, Pápai Református Gyűjtemények.
- KÖBLÖS József – HUDI József (2006): A Pápai Református Kollégium szervezete és működése a XVI–XIX. században. Bevezető tanulmány, In: Köblös József (szerk.): *A Pápai Református Kollégium diákjai 1585–1861*. Pápai Református Gyűjtemények, Pápa. 7–117.
- KÖBLÖS József – KRÁNITZ Zsolt (szerk.) (2018): *A Dunántúli Református Egyházkerület prédikátorai és rektorai III/1–2. 1761–1849*. Pápai Református Gyűjtemények, Pápa.
- LOSONCZI Eszter (összeáll.) (2016): Balogh Jenő szakirodalmi munkássága, In: *Állam- és Jogtörténeti Bibliográfiák* 16. Budapest, ELTE Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék.
- MEZEY Barna (2016a): Előszó, In: Losonczy Eszter: *Balogh Jenő szakirodalmi munkássága*. Budapest. 3–6.
- (2016b): A dologházi törvény, In: *Jogtörténeti Szemle*. 2016/1. 24–30.
- S. LACKOVITS Emőke (1983): A köveskáli felső és alsó református temető XVIII. és XIX. századi sírjelei, In: *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 16. Veszprém. 287–300.
- STIPTA István (2016): Balogh Jenő és a büntető perjog, In: *Jogtörténeti Szemle*. 2016/1. 31–40.
- TÓTH Lőrinc (1889): Balogh Jenő k. főállamügyész. fogalmazót levelező tagul ajánlja Tóth Lőrinc rendes tag, In: *A Magyar Tudományos Akadémia Értesítője*. 23. 3. 91.
- TÖKÉCZKI László (2002): Balogh Jenő (1864–1953), In: Uő: *Történelmi arcképek. Politikai portrék a dualizmus korából*. Budapest, XX. Század Intézet. 24–27.